

Dragana Vilić¹

Univerzitet u Banjoj Luci
Ekonomski fakultet
Banja Luka

Vanja Nišić²

Banja Luka

Pregledni rad

UDC 316.334.4(470)
DOI 10.7251/SOCSR1510035V
Prihvaćeno: 10.09.2015.

Jedan pogled na položaj sociologije prava u Rusiji

Apstrakt

Kao sociološka disciplina koja proučava ulogu i mjesto prava u društvu, sociologija prava je nastala sredinom 19. vijeka. Ova disciplina proučava uslove i okolnosti koji dovode do konstituisanja prava i pravnog sistema u jednoj državi, zatim pravnu aktivnost u društvu, kao i posljedice svih vidova pravnog djelovanja u društvu. Od polovine 20. vijeka u sociologiji su uklonjene brojne nedoumice u vezi s društvenom ulogom prava, od ovog perioda pravo se proučava kao normativni fenomen. U radu se analizira položaj sociologije prava, njen istorijski razvoj i institucionalizacija u Rusiji, kao i aktuelne teme ruskih teoretičara. Navodeći ruske teoretičare koji su se bavili pravno-sociološkim temama, kroz ovaj rad analiziraćemo pitanja i probleme koji su se našli u procesu institucionalizacije sociologije prava u Rusiji krajem XX i početkom XXI vijeka. U radu dajemo kratak pregled stanja sociologije prava u nekim zemljama bivše Jugoslavije kao moguće poređenje sa stanjem sociologije prava u Rusiji.

Ključne riječi: *pravo, sociologija, sociologija prava, društvo, nauka, Rusija.*

---

¹ Doktor socioloških nauka, docent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci.
e-mail: dragana.vilic@efbl.org

² Magistar sociologije, email: vanjanisic@gmail.com

Uvod

Kao rezultat razvoja sociologije kao nauke i širenja njenog predmeta istraživanja, konstituisano je više posebnih i pojedinačnih sociologija koje istražuju posebne društvene oblasti, a među njima i sociologija prava. Ova mikrosociološka disciplina se razvila sredinom 19. vijeka u okviru sociologije politike kao posebne sociologije, a proučava mjesto i ulogu prava u društvu, sadržaj pravnih normi, način njihove primjene.³ Sociologija prava proučava uslove i okolnosti koji dovode do konstituisanja prava i pravnog sistema u jednoj državi, zatim pravnu aktivnost u jednoj državi (teorijsku i praktičnu), kao i posljedice svih vidova pravnog djelovanja u društvu.⁴ S jedne strane, proučava društvenu stranu prava, uticaj različitih društvenih faktora (ekonomski, politički, kulturološki) na pravo i njegove ključne aspekte (pojam prava, porijeklo prava, karakter pravnih normi i sl.), a s druge strane, kako pravo utiče na društvo (čovjeka, strukturu društva i kretanja u društvu).⁵ Na fizionomiju sociologije prava imale su uticaja izvjesne tendencije u razvoju pravne teorije: pravne teorije ("društvenog prava") po kojima se pravni poredak društva razlikuje od državnog prava (osim države, postoje i druge socijalne snage koje stvaraju pravo – crkve, korporacije i sl.) i "teorija kontrole" razvijena u SAD (E.A. Ros) po kojoj je pravo jedna od tehnika društvene kontrole. Uslovi za razvoj sociologije prava kao sistematične i metodološki konstituisane discipline stvoreni su na kraju 19. vijeka i na početku 20. vijeka

³ Prije pojave sociologije prava jedini teorijski okvir za objašnjenje prava nalazio se u oblasti filozofije prava (najčešće, to su bile prirodno-pravne teorije). Još u antičkom periodu, u djelima grčkih mislilaca nalazimo nastojanja da se pravo dovede u određeni odnos s društvom/državom (sofisti, Herodot, Plutarh, Tacit, Aristotel). U teorijama društvenog ugovora u 17. vijeku nalazimo korjene sociologije prava, kao i u teorijskom pristupu Š. L. Monteskeja u 18. vijeku, koji zakone stavlja u odnos s društvenim činjenicama. Podsticaj za razvoj sociologije prava od početka do sredine 19. vijeka dala su kriminološka istraživanja francuskih i italijanskih istraživača, kao i uvidi njemačke istorijsko-pravne škole, te iskustvena građa pravne istorije i pravne etiologije iz tog perioda. Ivan Šijaković i Dragana Vilić, *Sociologija za pravnike*, Banja Luka: Udruženje sociologa Banja Luka, 2013, str. 305.

⁴ Sociološka analiza prava zasniva se na tri osnovna teorijska principa: prvi se odnosi na prirodu prava posmatranu iz sociološke perspektive (pravo je iskustvena pojava i sve karakteristike prava proističu iz specifičnosti ljudske prirode i života u zajednici); drugi princip se odnosi na strukturu prava posmatranu iz sociološke perspektive (pravo je šire od pravnog pravila, ne može se svesti na poredak normi, zakone i druge opšte i pojedinačne akte, već, pored njih, ravnopravni elementi u strukturi prava su društveni činoci prava - društveni odnosi, izvjesne vrijednosti i sl.; i treći princip se odnosi na pravo kao iskustvenu, složenu i razvojnu cjelinu. Saša Bovan, *Sociologija prava*, u: Milovan Mitrović i Saša Bovan, *Osnovi sociologije i sociologija prava*, Beograd: Službeni glasnik, 2009., str. 230 – 231.

⁵ Saša Bovan, *Isto*.

na evropskom prostoru (Dirkem, Veber, Erlih, Digi, Gurvić) i na američkom prostoru (Ros, Holms, Kordoza i dr.).⁶

Od sredine 20. vijeka pravo se proučava kao normativni fenomen (prilikom primjene na društvene činjenice društvenog života ispoljava svoje specifičnosti, kao i probleme), čime su uklonjene brojne nedoumice u sociologiji prava u vezi s društvenom ulogom prava.⁷

Najvažnija karakteristika sociologije prava poslije Drugog svjetskog rata jeste široka i sveobuhvatana institucionalizacija (osnivanje komiteta, instituta, katedri, sekcija i časopisa iz ove oblasti).⁸

Značajan napredak sociologije prava u svijetu, posebno u anglosaksonskom jezičkom, društvenom i teorijskom prostoru, ostvaren je u prethodne tri decenije. Predmet istraživanja i izučavanja se stalno širi - obuhvata nove probleme, pitanja, fenomene i aktivnosti koji se mogu svrstati u oblast prava i njegovog odnosa sa ostalim elementima društva. Ova sociološka disciplina sve više ulazi u strukturu pravnog sistema, proučava njegovo unutrašnje dejstvo, prati pojedine njegove dijelove kroz prizmu društvenog odnosa, usmjerava svoju pažnju na pravnu praksu, pravne događaje, kao i posljedice pravnih odluka.⁹ Tako se u savremenom periodu njen predmet usmjerava na šest osnovnih problema: porijeklo prava, pojam prava, funkcije prava, stvaranje prava, primjena prava, pravnička profesija, a uočava se diferencijacija unutar ove discipline u skladu s pojedinim granama prava (sociologija krivičnog prava, sociologija građanskog prava i sl.). Iako podvojenost teorijskih i empirijskih istraživanja nije izražena kao u prethodnom periodu, u savremenoj sociologiji prava ona i dalje opstaje.¹⁰

Na Balkanskom poluostrvu značajan doprinos sociologiji prava dali su Valtazar Bogišić, rukovođen osnovnim postulatima istorijsko-pravne škole, i Sreten Vukosavljević koji je u svom istraživanju poredio običaje i pozitivno pravo.¹¹ U bivšoj Jugoslaviji, između dva svjetska rata nekoliko nastavnika

⁶ Saša Bovan, *Isto*, str. 253.

⁷ *Sociologija prava*, Aleksandar Molnar, *Sociološki rečnik*, Beograd: Zavod za udžbenike, 2007, str. 558.

⁸ Saša Bovan, *Sociologija prava*, u: Milovan Mitrović i Saša Bovan, *Osnovi sociologije i sociologija prava*, Beograd: Službeni glasnik, 2009, str. 258.

⁹ Ivan Šijaković i Dragana Vilić, *Sociologija za pravnike*, Banja Luka: Udruženje sociologa Banja Luka, 2013, str. 335.

¹⁰ Postoji veliki broj okolnosti koje otežavaju razvoj sociologije prava u budućnosti (blago zatvaranje sociologije prava u nacionalne okvire, nepostojanje dovoljnog broja sociologa iz ove oblasti, postojanje nepovjerenja prema ovoj disciplini u akademskoj zajednici i sl.). Saša Bovan, *Sociologija prava*, u: Milovan Mitrović i Saša Bovan, *Osnovi sociologije i sociologija prava*, Beograd: Službeni glasnik, 2009, str. 258 – 259.

¹¹ Aleksandar Molnar, *Društvo i prava*, knjiga 2, Novi Sad: visio mundi, 1994.

na Pravnom fakultetu u Beogradu (Jovan Đorđević, Radomir Lukić, Božidar Marković) dali su doprinos sociologiji prava, čije je glavno obilježje bilo razvijanje teorije društvenog prava po uzoru na francusku orijentaciju u sociologiji prava, bez relevantnih empirijskih istraživanja. Poslijeratni period na ovom prostoru nije bio plodonosan za razvoj ove discipline, a tek empirijskim istraživanjima samoupravnog prava i pravosudnog sistema provedenim sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog vijeka uočili pokušaji obnavljanja ove discipline. Ova nastojanja nisu dala veliki doprinos u pogledu rehabilitacije sociologije prava na ovom prostoru. Predmet Sociologija prava, čiji status je "izborni", postojao je od 1935. godine na Pravnom fakultetu u Beogradu, kada je osnovana Katedra za sociologiju i Društvo za pravnu filozofiju i sociologiju. Rad ovoga Društva obnovljen je poslije šezdesetih godina, a rad Jugoslovenskog udruženja za teoriju, sociologiju i filozofiju prava počeo je 1996. godine u Beogradu, a poslije 2000. godine njegov rad je utihnuo. Kao i na institucionalnom planu, literatura iz oblasti sociologije prava na ovim prostorima je oskudna. Doprinos razvoju sociologije prava dale su Srpska akademija nauka i umetnosti i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti - publikovale su određeni broj radova relevantnih za ovu oblast.¹² Period poslije Drugog svjetskog rata obilježen je u srpskom (i u jugoslovenskom) pravu napuštanjem tradicije pravnih susreta sa razvijenim evropskim kulturama – prekid s demokratskom pravnom kulturom Evrope. Ovo je bilo uzrokovano ideološko-političkim razlozima – samodovoljnošću i „zatvorenošću“ samoupravne socijalističke pravne kulture. U ovome poluvjekovnom razdoblju nije moguće jasno prepoznati radove iz oblasti sociologije prava, jer su često zamagljeni pravno-teorijskom analizom ili pravno-filozofskim sadržajem. Ni danas u pravno-kulturološkom prostoru u Srbiji i u zemljama bivše Jugoslavije nema razvijene naučne produkcije iz oblasti sociologije prava.¹³ Dok je u

¹² Saša Bovan, *Osnovi sociologije prava*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015.

¹³ Rudolf Legradić, profesor na beogradskom, skopskom i zagrebačkom univerzitetu, objavio je prvi poslijeratni udžbenik Sociologija prava (Univerzitetska knjiga, Beograd, 1965.). Knjiga profesora Ljubomira Tadića *Predmet pravnih nauka* sadašnjeg akademika (Institut društvenih nauka, Beograd, 1966.), izražava autorovu senzibilnost ka modernoj pravno-sociološkoj sociološkoj jurisprudenciji i uglednim evropskim predstavnicima pravno – sociološke misli. Dvije decenije kasnije istovremeno se objavljuju djelo slovenačkog autora A. Igličar *Uvod v sociologijo prava* (Ljubljana, 1986) i rad srpskog autora M. Petrovića *Pojam pravne sociologije* u "Zborniku za teoriju prava" (III, Beograd, 1987). U dešavanjima poslije raspada SFRJ, u Srbiji se objavljuju knjige beogradskog sociologa i pravnika A. Molnara, dva toma, *Društvo i prava – Istorija klasičnih sociološkopravnih teorija* (1994) u kojem je obuhvaćena sociologija prava u Francuskoj, Rusiji/SSSR, Engleskoj, SAD, Skandinaviji, Nemačkoj i Austriji kao i neki "pokušaji konstituisanja sociologije prava u Jugoslaviji", i knjiga crnogorskog autora Dragana K. Vukčevića *Sociološkopravna misao u Rusiji (Iskustvo XX vijeka)* (Novi Sad, Cetinje, 1994). Profesor Jugoslav Stanković objavljuje knjigu *Osnovi opšte sociologije prava* (I dio, 1996), koja

nekim evropskim pravnim kulturama sociologija prava razvijana, na našem prostoru ona je više od pola vijeka potiskivana i marginalizovana – ni u postsocijalističkom period ona nema naučnu i analitičku poželjnost, i udaljena je od konkretuma prava: zakonodavstva, izvršenja zakona, presuđivanja po zakonima, izdržavanja kazne, korupcije, procesa privatizacije i sl.¹⁴

Na ovim prostorima postoje prevodi ključnih dijela iz sociologije prava autora: Renera, Dirkema, Vebera, Digija, Pašukanisa, Gurviča, Karbonijea i sl.¹⁵

U akademskom pravnom prostoru SFRJ dominirala su integralistička stajališta o pravu, gdje je postojala disciplinarna i diskurzivna otvorenost i povezanost između sociologije i prava.

U Bosni i Hercegovini, poslije raspada SFRJ, normativistički obrazac (re) konstrukcije postaje dominantan u pogledu identiteta prava, što je imalo za posljedicu gubitak statusa nauka o pravu u akademskom prostoru BiH. Doktorska disertacija „Posebne metode u metodologiji prava i stvaranje prava“ Vjekoslava Miličića, odbranjena 1990. godine, na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu bila je jedan od posljednjih integralističkih radova. Međutim, danas se u BiH, kako to zapaža Samir Forić, ne može „govoriti o postojanju naučne komunikacije između prava i sociologije jer integralizam više nije aktuelan pa niti je dijelom identiteta prava, niti je sociologija prava kao posredujuća komunikacija između njih dovoljno razvijena i afirmirana kako bi preuzela tu funkciju. Samim tim, ne postoji, što je evidentno, komunikacija između sociologa i pravnika o bitnim društveno-pravnim pitanjima u specifičnom društveno-pravnom kontekstu BiH.“¹⁶ Ovaj sociolog nam još

---

se pojavljuje iz projekta “Konstituisanje Srbije kao pravne države” na Pravnom fakultetu u Beogradu, drugi deo ove knjige pojavljuje se 1998, a treći 2000. godine. Rad profesora Lukića *O pojmu sociologije prava* objavljen u *Arhivu za pravne i društvene nauke* 1941. godine, koji se bavi predmetom, metodom sociologije prava, sociološkim metodama u pravnim naukama i “mogućnostima da sociologija prava daje zakone pravnog razvitka”, izvukao je iz zaborava profesor Basta u hrestomatiji *Preobražaji ideje prava*. Видјети у: Радивој Степанов и Ана Нешић, Социологија прava у правној култури Србије, *Сто година социологије у Србији* – Посебни издање часописа *Социолошки преглед: часопис Српског социолошког друштва* (ур. Слободан Антонић), Vol. XLVI (2012), no. 3-4, Београд: Српско социолошко друштво, 2012, стр. 1009 – 1012.

¹⁴ Видјети више у: Радивој Степанов и Ана Нешић, Социологија прava у правној култури Србије, *Сто година социологије у Србији* – Посебни издање часописа *Социолошки преглед: часопис Српског социолошког друштва* (ур. Слободан Антонић), Vol. XLVI (2012), no. 3-4, Београд: Српско социолошко друштво, 2012, стр. 1012 – 1013.

¹⁵ Saša Bovan, *Sociologija prava*, u: Milovan Mitrović i Saša Bovan, *Osnovi sociologije i sociologija prava*, Beograd: Službeni glasnik, 2009, str. 261.

¹⁶ Samir Forić, „Sociologija prava i problem normativnog zatvaranja pravnog diskursa“, *Sociološki diskurs*, Banja Luka: Udruženje sociologa Banja Luka, godina 4, broj 7, 2014, str. 54.

ukazuje na epistemološku vezanost savremenog sociološkog pristupa pravu u Bosni i Hercegovini, to jest sociološko – pravnog pristupa aktuelnom ustavno-pravnom statusu „konstitutivnih naroda“ i „Ostalih“, vladajućom pravnom paradigmatom dogmatskog prava u smislu da je samo pravo, kroz vlastite operacije, osposobljeno da može dâ istinsko rješenje nekog društvenog problema.¹⁷ Studija pod nazivom „Građani/ke u kolektivističkoj ideologiji: sociološko-pravna analiza položaja „Ostalih“ u Bosni i Hercegovini“ autorki Admir Sitnić i Amile Ždralović objavljena 2013. godine, predstavlja prvu naučno stručnu sociološko-pravnu studiju u kojoj se ustavnopravna kategorija „ostali“ u BiH tretira kao sociološka kategorija, gdje se identifikuju problemi ove ustavnopravne kategorije u BiH – njihova ustavnopravna pozicija, posljedice njihovog isključivanja ili ograničavanja u pogledu učestvovanja u procesu političkog odlučivanja, kao i njihova trenutna pozicija u vlasti; te analizira mogućnost da se formira zajednički interes i daju im kolektivna prava.¹⁸

S reformom obrazovanja koju je donio Bolonjski proces sociologija prava se na pravnim fakultetima u nekim državama nastalim raspadom SFRJ (Hrvatska, Slovenija, Crna Gora, Makedonija, Republika Srpska) predaje sa opštom sociologijom čime je njen status poboljšan.¹⁹

Sociologija prava u ruskim društvenim naukama je mlada naučna disciplina, koja naglašava da se bez analize sociološko pravnih problema teško mogu analizirati sadašnji izazovi i trendovi u razvoju pravnog sistema, kao i njegove uloge u složenim društvenim odnosima. Ona istražuje društvene odnose koji se formiraju u procesu nastajanja pravnih akata i otkriva probleme formiranja i razvoja pravnog sistema i različite pravce borbe za vladavinu prava. Važan segment ruske sociologije prava su studije slučaja koje zapravo predstavljaju simbiozu sociologije i prava. Analiza društvenih fenomena u pravnoj nauci usmerena je ka konkretnim sociološkim (empirijskim) istraživanjima i ukazivanjima na koristi i efikasnosti dobijenih rezultata. Sociologija prava ima jedan sistemski pristup pri analizi aktuelnih pitanja države i prava u ruskom društvu. Aktuelnost sociologije prava poklapa se sa promjenama pravnog sistema Ruske federacije, nakona nestanka SSSR. U tom periodu dolazi do brojnih promjena državne i društvene strukture, kada počinju intencije za pravnom reformom i zahtjevom za vladavinom prava u ruskom

¹⁷ Samir Forić, *Ibidem*.

¹⁸ Admir Sitnić i Amila Ždralović, *Građani/ke u kolektivističkoj ideologiji: sociološko-pravna analiza položaja „Ostalih“ u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Centar za političke studije, 2013.

¹⁹ Teme iz oblasti sociologije prava koje se izučavaju na ovim fakultetima, uglavnom, se odnose na: sociološki pristup pravu, pravnim ustanovama i pravnoj praksi, na pravo i društvene promjene, na pravo, pravdu i moć, na pravo i politiku, na ljudska prava, na sociologiju prava i srodne discipline, na savremene tendencije u sociologiji prava i sl.

društvu. Promjena stavova i ideja ljudi u svim sferama javnog života, rastanak sa starim idealima i sve veće produbljivanje sociološkog pogleda na društvo, takođe su doprinijeli razvoju sociologije prava u Rusiji.

Sociološko istraživanje prava ima za cilj da analizira društvene funkcije prava i složene procese implementacije pravnih normi u svakodnevnom ponašanju, kao i da analizira odnos prava prema političkom sistemu i raznim društvenim fenomenima. Ruski predstavnici sociologije prava u svojim djelima, analizama i diskusijama posvećuju pažnju sljedećim temama: norme i principi u pravnim odnosima u ruskom pravu, uloga i značaj sociologije prava, odnos pravne i moralne svijesti, analiza evropskih tendencija u oblasti sociologije prava, itd. Cilj ovog rada je da analizira položaj sociologije prava u Rusiji i da predstavi aktuelne teme ruskih sociologa prava.

S obzirom da u sociološkom diskursu na našem prostoru pažnja nije (dovoljno) usmjerena na analize sociološko pravnih problema ruskih sociologa, opredijelili smo se da u ovom radu iznesemo najvažnije segmente ruske sociologije prava ukazujući na okolnosti u ruskom društvu zbog kojih ova disciplina dobija na značaju u i van akademske zajednice (promjena pravnog sistema, promjene državne i društvene strukture, promjene u svim sferama života, produbljivanje sociološkog pogleda na društvo i sl.), ali uvažavajući i karakteristike pravne kulture²⁰ ruskog društva.

Istorijski razvoj sociologije prava u Rusiji

U svom diskursu o pravu ruski sociolozi su postavili pitanje u vezi sa (ne)mjestom drugih nauka u ovoj oblasti, što je pokrenulo razne diskusije i otvorilo mnogobrojna pitanja kao što su: Zašto zakon reguliše ponašanje pojedinaca? Kolika je njegova moć uticaja na pojedince i na društvo? Kako zakon reguliše ponašanje pojedinaca u društvu? Koji su uslovi efikasnosti ili

²⁰ »Pravo i sociologija susreću se i pronalaze u pravnoj kulturi društva, tu se međusobno prepliću i nadopunjuju. Pravna kultura je daleko stariji pojam od političke kulture. A neuporedivo manje je pravnoj kulturi poklonjeno naučne (i druge) pažnje u odnosu na političku kulturu. Pravna kultura je, po rečima Nemca V. A. Rozenbauma, način kojim se iskazuje set pravnih vrednosti, znanja i ponašanja koji omogućavaju funkcionisanje pravnog i društvenog poretka i daju formu i supstanciju pravnim procesima. Pravna kultura nije "pravna ideologija", ljudi se mogu razlikovati prema ideološkim opredeljenjima i afinitetima, ali ipak dele zajedničku pravnu kulturu.« Радивој Степанов и Ана Нешић, Социологија права у правној култури Србије, *Сто година социологије у Србији – Посебни издање часописа Социолошки преглед: часопис Српског социолошког друштва* (ур. Слободан Антонић), Vol. XLVI (2012), no. 3-4, Београд: Српско социолошко друштво, 2012, стр. 1001 – 1002.

neefikasnosti zakona? Ova pitanja upućivala su da pravo treba posmatrati iz domena drugih nauka jer njihova formulacija izlazi iz okvira prava i traga za odgovorima iz drugih nauka. Značajno pitanje koje se postavilo u početku institucionalizacije ruske sociologije prava jeste njen odnos prema drugim naukama, naročito prema teoriji prava i filozofiji prava.

Među prvim autorima koji su se bavili odnosom sociologije i prava u Rusiji u drugoj polovini 19. i početkom 20. vijeka, bio je Sergej Muromotcev²¹ koji je insistirao da se pravo mora posmatrati kao društveni fenomen. Zastupao je stav da se pozitivni zakon može uspješno posmatrati i razvijati jedino ako se posmatra u sintezi sa sociologijom. Smatrao je da je teorija prava u osnovi sociološka disciplina i da se sociološke studije prava trebaju sprovoditi kao posebne naučne discipline. Prvi teoretičari ruske sociološke škole prava bili su još i Nikolaj Karejev²², Bogdan Kistjakovski²³, Maksim Kovalevski²⁴, Nikolaj Korkunov²⁵ i Pavel Novgorodcev²⁶. Ovi teoretičari dali su značajan doprinos razvoju sociološko pravne misli i veliku pažnju posvetili su metodološkim pitanjima, kao što su: determinizam u društvenim naukama, značaj i uloga vladavine prava, pitanje obrazovanja kroz kategorije sociologije i prava i slično. Od tada vrijednost sociološke teorije prava dolazi do izražaja i imala je sve više podrške od strane naučnika, institucija i akademskih krugova, što je doprinijelo njenom daljnjem razvoju.

Mihail Kapustin²⁷ zastupao je stav da djelovanje zakona u društvu utiče na stvaranje povoljnih okolnosti za život ljudi. Stvaranje povoljnih okolnosti vidio je kroz pomirenje načela jednakosti i slobode. Slijedeći Kapustina, Gorovotsov je tvrdio da pravo štiti osnovne interese svih članova društva, bez obzira na njihov status i klasu. Sličan stav slijedio je i Evgenij Spektorski²⁸ u svojoj knjizi „Hrišćanstvo i kultura“ govoreći o pravnom ponašanju pojedini

²¹ Сергей Андреевич Муромцев (1850-1910), *Определение и основное разделение права*, М., 1879 (переиздание — СПб., 2004)

²² Кареев Николай Иванович (1850-1931), *Основы русской социологии: Социологические исследования*, (переиздание — СПб., 1995).

²³ Кистьяковский Богдан Александрович (1868-1920), *Право как социальное явление: Социологические исследования* - М., (переиздание — 1990).

²⁴ Максим Максимович Ковалевский (1851-1916) *Социология*. 2 тома (глава „Социология и право“) СПб. 1910.

²⁵ Николай Михайлович Коркунов (1853-1904), *Лекции по энциклопедии права*, читанные проф. СПб. университета Н. М. Коркуновым в 1879/80 акад. году. — СПб.: лит. Пазовского, 1880.

²⁶ Новгородцев Павел Иванович (1866-1924), *Введение в философию права: Кризис современного правосознания*, РАН, Ин-т государства и права, М.: Наука, (переиздание-1997).

²⁷ Михаил Николаевич Капустин (1828—1899), *История права*, Ч. 1.-Ярославль: Тип. Губ. земск. управы, 1872.

²⁸ Евгений Васильевич Спекторский (1875-1951), *Государство*. Пг., 1918.

naca s aspekta duhovnih vrijednosti kao što su dužnost, pravda, samilost i slično. Takođe, Boris Čičerin²⁹ koji je bio stručnjak u oblasti filozofije i sociologije prava, bio je protivnik naturalizma u jurisprudenciji, bez obzira što je ta tema bila aktuelna na Zapadu. Čičerin je smatrao da sloboda postaje jedini zakon kada je priznata zakonom i da uspostavljanje zakona pripada državi. Boris Višeslavcev³⁰ je istraživao ulogu prava kao društvenog alata za uspostavljanje odnosa s javnošću. Po njemu, zakon ne može biti vrhovni vođa života, jer je zakon samo apstraktna norma. Značajan doprinos razvoju sociologije prava dao je i ruski istraživač Vladimir Solovljev³¹. Njegova istraživanja su bila usmjerena na odnos prava i morala u društvu, kao i na pitanje kakva je ulogu prava u ljudskom životu. Prema njegovom mišljenju, najviši zadatak zakona u državi treba da bude postizanje moralnog napretka u društvu i da pomogne širenju morala među ljudima. Sličan stav zastupao je i Pavel Novgorodcev³², tvrdeći da su društvo i pojedinci povezani pravnim normama i visokim stepenom moralnih normi, jer moral ujedinjuje ljude u duhu solidarnosti i jedinstva. U razvoju sociologije prava značajno mjesto zauzima i Lav Petražickij³³. Osnovu zakona i njegovog razvoja u društvu Petražickij vidi u psihologiji ličnosti. On ističe da su psihička iskustva glavni pokretači interakcije pojedinaca i društvenih grupa u društvu psihička iskustva. Oni su središte društvenog djelovanja ljudi, ili kako on tvrdi da emocije određuju ponašanje osobe sa spoljnim svijetom. Petražickij je posebnu pažnju posvetio tumačenju pravnih normi i zastupao je stav da se vladavina prava javlja kao jedinstvo između obaveze i potrebe. Dakle, može se reći da je Petražickij preneo individualno psihološko stanovište iz opšte sociologije i društvenih nauka u sociologiji prava.

Veliku pažnju ruski teoretičari prava (začetnici sociologije prava) posvetili su ulozi države u društvu. Naglašavali su da je potrebna stabilna država i jaka vlada za razvoj ruskog društva, posmatrano sa svih aspekata. Međutim posmatrajući istorijske uslove Rusije, psihologiju ljudi, razvoj kulture, tradiciju i običaje, uvidjeli su složenost realizacije pitanja izgradnje stabilne države i

²⁹ Чичерин Борис Николаевич (1828—1904), *Опыты по истории русского права*, М., 1858.

³⁰ Борис Петрович Вышеславцев (1877—1954), *Гаранти и прав гражданина*, М., 1917.

³¹ Владимир Сергеевич Соловьёв (1853-1900) *Метафизика и положительная наука*, М., 1887.

³² Новгородцев Павел Иванович (1866-1924), *Введение в философию права: Кризис современного правосознания*, РАН, Ин-т государства и права, М.: Наука, (переиздание-1997).

³³ Петражицкий Лев Иосифович (1867–1931), *Права добросовестного владельца на доходы с точек зрения догмы и политики гражданского права*, С.Петербург: Типография М. М. Стасюлевича, 1897; *Очерки философии права*. Вып. 1. *Основы психологической теории права. Обзор и критика современных воззрений на существо права*, С.-Петербург: Типография Ю. Н. Эрлих, 1900.

vlade. Vladimir Solovljev je istraživao konstruktivnu ulogu države u razvoju društva. On zastupa stav da bez stabilne države nije moguć kulturni napredak društva. Ukazao je na ograničenja i prepreke koje ima vlada kada su u pitanju ljudsko ponašanje, duhovni motivi i interesi pojedinaca. Takođe, skrenuo je pažnju na veliki značaj podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, kao i koherentan rad tih delova vlasti ka istom cilju - opštoj dobrobiti ruskog društva.

Za vrijeme sovjetskog i post-sovjetskog perioda, sociologija prava je imala specifičan i težak put razvoja. Jevgenij Pašukanis³⁴ u knjizi „Opšta teorija prava i marksizam“ iznosi gledište da je pravo mehanizam za utvrđivanje materijalnih odnosa među ljudima. U 20-im godinama prošlog vijeka smatralo se da treba izbjegavati sociološki pristup pri analizi prava. To je period u kojem se dešavaju promjene kao što su: specifična uloga robno-novčanih odnosa u razvoju socijalističkog društva, slabljenje analize pravnih normi i formalnih izvora prava, uzdizanje revolucionarne svijesti i dominacija autoritarne sudske presude. Konflikti mišljenja u oblasti filozofije, prava, sociologije i drugih srodnih nauka ovog perioda brzo su se pretvarali u političku borbu, pa i u politički progon neistomišljenika.

Proces koji se odvijao u ruskom društvu poslije socijalističke revolucije, značajno je uticao na institucionalizaciju sociologije prava. Dvadesetih godina XX vijeka u akademskim krugovima vladalo je mišljenje da treba da se izbjegava sociološki pristup pri analizi pravnih fenomena. Ovom stavu doprinijela je i izgradnja socijalističkog društva i atmosfera koja je vladala u društvu u tom periodu. Teorijski sukobi u oblasti sociologije i prava u tom periodu osporavali su (i usporavali) razvoj sociologije prava. Tridesetih godina XX vijeka razvoj prava uključujući i sociologiju prava postao je predmet političke borbe tadašnjih vlasti i akademskih krugova. Ono što je značajno uticalo na razvoj sociologije prava jeste tranzicioni proces ruskog društva u tom periodu. Preorijentacija zakona kao i fundamentalna promjena u pristupu proučavanju prava usporavali su razvoj sociologije prava.³⁵

Od sredine 50-tih godina XX vijeka promjene u nauci počinju da se kreću u pozitivnom smjeru. Naučnici počinju da uviđaju da je neophodan sociološki pristup pravu, vladavini prava i ulozi pravde u društvu. Na potrebu za sociološko pravnom analizom pitanja i problema ukazali su: Mihael Karejev, Stepan Kečekijana i Andrej Piontkovski. U periodu 60-tih i 70-tih godina proučavanje prava iz domena sociološke analize dobilo je veliki podstrek od strane zvaničnih akademskih institucija i naučnika. Na Petom međuna-

³⁴ Евгений Брониславович Пашуканис (1891- 1937), *Учение о государстве и праве*, 1932.

³⁵ Više o tome vidjeti u: Николай Сергеевич Тимашев, *Что такое социология права?* (reprint izdanje) Москва. 2004.

rodnom kongresu sociologije, održanom 1962. godine sociolozi i pravnici su pokrenuli inicijativu da se uspostavi sociologija prava kao samostalna naučna disciplina, a diskutovali su o problemu sadržaja i metoda sociologije prava. Ovaj prijedlog je usvojen, nakon čega je osnovan istraživački odbor sociologije prava koji je djelovao u okviru međunarodnog sociološkog udruženja. Teme kao što su teorijska pitanja sociologije prava i društveni mehanizam prava došli su u fokus diskursa ruskih naučnika i teoretičara. Situacija koja je vlada u političkom i pravnom pogledu tadašnjeg sovjetskog društva nije negativno uticala na daljnji razvoj sociologije prava, što je doprinijelo da se podrže i razvijaju nove konstruktivne ideje iz ove oblasti.

Prethodni period odražava se pozitivno je dao pozitivan podsticaj za daljnji razvoj sociologije prava. i na drugu polovinu 80-tih godina XX vijeka. U drugoj polovini 80-ih godina XX vijeka ovom periodu sovjetskog društva u sovjetskom društvu su se javile mnoge brojne diskusije koje su se odnosile na probleme u vezi s problemima u teoriji i praksi prava što je pozitivno uticalo na razvoj sociologije prava. Mnoga djela koja su se odnosila na ove teme prevedena su na strane jezike i mnogo se pridavalo pažnje i teorijskoj i praktičnoj analizi ovih tema. U akademskim krugovima vladalo je mišljenje da bez detaljne sociološko pravne analize nije moguće dati teorijske osnove za sprovođenje političke reforme ruskog društva, tzv. „perestrojke“. Ovakav stav ruskih naučnika doprinio je još većoj afirmaciji sociologije prava.

Od svog nastanka pa sve do danas, sociologija prava nailazila je na mnoge otpore od strane državnih, političkih i akademskih krugova. Međutim, takav korak je neophodan u nadi da bi se postavila mnoga pitanja, kao i da bi se tražilo za adekvatnim odgovorima, a samim tim i opravdao naučni i društveni doprinos sociologije prava kao samostalne naučne discipline. U savremenom ruskom društvu sociologija prava našla se pred bavi se mnogim temama, kao što su: jačanje vladavine prava, garancije ustavnih prava i sloboda, efikasnost zakona u društvu i slično. Ova i mnoga druga pitanja od samog početka razvoja sociologije prava, pa sve do danas našli su se u diskursu ruskih teoretičara.

Aktuelne teme ruskih teoretičara sociologije prava

Teme koje privlače pažnju današnjih ruskih naučnika, teoretičara i analitičara su: sociologija prava kao nauka; sociologija prava na prelazu iz XX u XXI vijek; sociologija prava u uslovima sovjetskog i postsovjetskog razvoja društva; američka škola sociologije prava; sociologija pravde; pravno pona-

šanje pojedinaca; sociologija pravne organizacije; sociologija prava i druge pravne nauke. Kroz ove teme pokrenuta su razna pitanja, kao što su: koncept sociologije prava kao nauke; sociološka istraživanja i razvoj pravne nauke; odnos sociologije prava i pravne teorije; pravci i trendovi sociologije prava u Rusiji; objektivni i subjektivni preduslovi za razvoj sociologije prava u Rusiji na prelazu iz XX u XXI vijek; uloga zakona u regulisanju ljudskog ponašanja; pravna svijest u javnosti i njena uloga u ruskoj državi; specifičnost pravde kao sociološke kategorije; specifičnost pravne organizacije u Rusiji, kao i druga pitanja iz ove oblasti koja su se našla u diskursu ruskih teoretičara.

Kao naučna disciplina, sociologija prava u savremenoj Rusiji orijentisana na pitanja kao što su: efikasnost zakonodavstva, mehanizam pravde, problemi formiranja osjećaja pravde u društvu, sprovođenje pravne socijalizacije i slično. Razvoj današnjeg sociološkog pristupa pravu u Rusiji, znači stavljanje u stranu pravnog pozitivizma dominantnog do kraja 80-tih godina XX vijeka. Nasuprot njemu, sociologija prava istražuje određene zakonske akte i propise uzimajući u obzir sve društvene regulative, uključujući i moralne vrijednosti, običaje, javno mnjenje itd. Takođe, postavljaju se i pitanja efikasnosti zakona i propisa, glavnih društvenih funkcija zakona, analiza javnog mnjenja i pravde u društvu, uloga pravnih institucija i slično. Predmet sociologije prava uključuje istraživanje socijalnih faktora koji se odnose na pravo, odnosno sistema socijalnih faktora koji su u interakciji sa pravnim pojavama i procesima, kao i pitanje mehanizama njihove interakcije. Na tim temeljima izražena je potreba za formiranjem sociologije prava i pojavila se potreba za diskursom na ovu temu na koju su odgovorili mnogi ruski teoretičari.

U modernom razvoju ruskog društva bez detaljne analize socioloških zakona teško je dati teorijske osnove prava, kao i uticati na reformu političkog sistema u ruskom društvu, tvrde ruski teoretičari. Ciljevi trebaju biti fokusirani u smjeru jačanja vladavine prava, zagaranovanih ustavnih prava i sloboda, kao i da se znaju i uočavaju jasne razlike između sudske, zakonodavne i izvršne vlasti.

Prema Valentini Lapaevoj ruska sociologija prava obuhvata opšta pitanja sociologije prava, zatim pravce i pristupe sociološkog proučavanja prava, kao i aktuelne teme moderne sociologije prava. Ova teoretičarka zastupaju stav da se sociologija prava najkvalitetnije može razvijati u okviru proučavanja nastanka i djelovanja zakona u društvu³⁶. Na osnovu njene teorijske analize pokrenuto je pitanje da li je razvoj sociologije prava u okviru opšte sociologije moguće? Na osnovu teorijskih shvatanja Lapaeva zaključuje da razvoj sociologije prava kao samostalne naučne discipline uslovljavaju tri stvari: prvo, pred-

³⁶ Валентина Лапаева В. В. *Социология права: в поисках новой парадигмы*, Москва: „Государство и право“, 1992. N 7. с. 20.

met i metod ove discipline mora se uskladiti sa predmetom i metodom sociologije kao opšte nauke; drugo, potrebno je da se formuliše sociološki pojam zakona; treće, da se konceptualne odredbe o predmetu sociologije prava, kao sociološke discipline, moraju implementirati u empirijskim istraživanjima.³⁷ Prema Vladik Nersesjancu predmet sociologije prava je pravo kao oblik izražavanja, zaštite i ostvarivanja interesa zakona, te socijalnih interesa saglasnih sa principom formalne ravnopravnosti.³⁸ Na osnovu toga, metod sociologije prava kao pravne discipline je proučavanje i poznavanje zakona u kontekstu društvenih veza i društvenih vrijednosti iz perspektive principa formalne jednakosti.³⁹ Vidimo da ovaj autor sociologiju prava svrstava u pravne a ne u sociološke discipline.

Jedna od značajnih tema u procesu savremene intitucionalizacije sociologije prava jeste i pitanje uloge pravde u društvu, zatim konstituisanje posebnih mikro disciplina sociologije prava kao što su sociologija prestupa, kao i teme uslovno kažnjavanje, problemi pravnih konflikata, pravoslavlje i sociologija prava i metodološki postupci u savremenoj sociologiji prava. Ovim temama ruski teoretičari posvetili su značajnu pažnju⁴⁰. Kao komponenta društvene svijesti, pravda predstavlja njenu specifičnu strukturalnu formaciju, odnosno moralnu komponentu prava. Ona predstavlja odraz društvenih odnosa koji zahtjevaju regulaciju i odražavanje društvenih odnosa koji nisu samo propisani zakonom. Pravna svijest pojedinaca dolazi do izražaja ne samo u direktnom odnosu sa zakonom i zakonskim normama, već i u različitim društvenim kategorijama (ekonomija, poslovanje, socijalni odnosi, komunikacije, kultura). Realizacija interesa pojedinaca pod uticajem vladavine prava, zakonskih prava i odgovornosti predstavlja jednu od najvažnijih specifičnosti pravde. Na osnovu kategorije „društvena pravd“ ocjenjuje se interakcija i ponašanje pojedinaca u društvu kao legitimno ili nelegitimno. Kategorija pravde je u stalnom naučnom i istraživačkom fokusu u okviru ruske sociologije prava. Njena dimenzija i prisutnost varira sa promjenama koje se dešavaju u društvu. Među najvažnijim funkcijama pravne svijesti je

³⁷ Лапаева Валентина Викторовна, *Конкретно-социологические исследования в праве*, Москва, 1992, стр.15. Takođe, u stavovima Lapajeva o savremenim problemima sociologije prava vidjeti u njenim udžbenicima: *Социология права*, Москва, 2000 i *Российская социология права*, Москва, 2005.

³⁸ Više vidjeti u: Владик Сумба́тович Нерсеся́нц, *Философия права*. Москва., 1997; Владик Сумба́тович Нерсеся́нц, *Общая теория права и государства*. Москва., 1999, с.40.

³⁹ Владик Сумба́тович Нерсеся́нц, *Общая теория права и государства*. Москва., 1999, с.42.

⁴⁰ Posebno vidjeti: Касьянов В. Владимир, Нечипуренко В.Николай, *Социология права*. Ростов н/Д: Феникс, 2001., zatim, Лапаева Валентина Викторовна *Социология права*, Москва:Под. ред. акад. РАН В.С. Нерсесянца, 2000. kao i Облап. Т.С. *Социологија права*, Краснодар: Государственный университет, 2003.

kognitivna funkcija, koja podrazumijeva poznavanje društvenog i pravnog života. Ova funkcija pravde govori o manifestaciji društvene sredine u određenim društvenim odnosima i o tome na koji način su ti odnosi regulisani. Druga važna funkcija pravde koja se posmatra u ruskoj sociologiji prava jeste pogled na svijet, što, zapravo, govori koliko određeni društveni fenomeni koji su koncentrisani u određenim društvenim procesima, kao što su odnos pojedinca i društva, komunikacija između nacija, problem rata i mira, predstavljaju odraz društvenih pojava i trendova. U Rusiji ova pitanja posebno su značajna (pored sociologije prava) u oblasti socijalne psihologije, ekonomije, sociologije i političkih nauka.

Posmatrajući pravdu i pravnu svijest kao specifičan fenomen društvenog života iz ugla sociološke perspektive jasno je da se stalno nalazimo u domenu sociologije prava. Da bi bili realizovani neophodni ekonomski, politički i moralni zahtjevi, oni moraju da prođu kroz prizmu pravne svijesti da bi dobili svoj konačan oblik. Stanje pravde u društvu predstavlja proces promišljanja i razumijevanja različitih društvenih fenomena, takođe ona predstavlja odraz potrebe socijalnog razvoja a koja je, opet, preduslov kontrole individualnog ponašanja. Ono što je takođe važno napomenuti jeste da pravda ima značajan uticaj na pojedince prilikom donošenja njihovih odluka u svakodnevnoj interakciji. Prilikom tranzicije ruskog društva dvedesetih godina XX vijeka treba posmatrati aspekte koji se odnose na stanje pravosuđa u reformisanju društva. Proučavanje razvoja pravne svijesti zapravo predstavlja značajan faktor koji utiče na razvoj odnosa u društvu, kao i zakonsku regulativu ponašanja pojedinaca u različitim oblastima društva.

Ruski teoretičari sociologije prava u svom diskursu postavili su i pitanje uloge pravne organizacije u društvu. Vladavina prava u svakom društvu u velikoj mjeri zavisi od društvene uloge ukupne pravne organizacije. Problemi kao što su provođenje zakona, sankcionisanje neprimjerenog ponašanja pojedinaca i djelovanje sistema društvene kontrole u velikoj mjeri zavise od efikasnog djelovanja pravne organizacije. Takođe, među najvažnijim pitanjima u diskursu savremenih ruskih teoretičara jeste pitanje: koji je naučni i društveni doprinos institucionalizacije sociologije prava u ruskim akademskim krugovima? Kao naučna disciplina ona doprinosi proučavanju interakcije između zakona i društva i na taj način doprinosi rješavanju problema sa kojima se suočava rusko društvo u svom tranzicionom procesu. Zainteresovanost ruskih teoretičara za diskurs u domenu sociologije prava doprinio je njenom razvoju i institucionalizaciji a to je dalje omogućilo analiziranje brojnih problema sa kojima se suočava rusko društvo. Različite sfere društvenog života u direktnoj su vezi sa društvenim odnosima uključujući i činioce kao što su ekonomski, politički, moralni i pravni. Posmatranje društva iz sociološko-pravne per-

spektive znači analizu svih ovih činilaca koji utiču na pojedince i društvo. Na osnovu ovog pristupa može da se analizira i jačanje uloge demokratskih institucija države kao i unapređenje metoda pravnog regulisanja društvenih odnosa da bi se zadovoljile potrebe pojedinaca i društva što doprinosi opštem društvenom dobru a time širi prostor za razvoj sociologije prava.

Savremene perspektive sociologije prava u Rusiji

U savremenom ruskom društvu i dalje su aktuelne teme koje prate sociologiju prava od njenog nastanka pa sve do danas. Danas se analiziraju stavovi prvobitnih teoretičara ruske sociološke škole prava poput Korkunova, Kovalenskog, Muromotseva, Kistjakovskog, Karejeva i drugih, koji su govorili o problemu razvoja sociološkog koncepta prava, dilemama razvoja sociološkog pristupa u oblasti krivičnog prava ruskih advokata, kao i idejama o jedinstvu prava i pravnih odnosa što je uticalo na oživljavanje interesovanja za socijalne teme kada je u pitanju sociologija prava 60-tih i 70-tih godina XX vijeka, kao i pitanje perioda stagnacije ali i cjelokupne instizucionalizacije te discipline od nastanka pa do danas. Nakon perioda uspona i padova, sociologija prava je uvedena kao poseban predmet na mnogim fakultetima u Rusiji čime je i ojačala svoju poziciju kao naučna disciplina. Teme koje obuhvata u prvoj deceniji XXI vijeka su: efikasnost socijalnog prava, pravna socijalizacija, istorija sociologije prava, sociologija prava kao nauka, metode i tehnike sociološkog istraživanja zakona, takođe, obuhvata i teorijske i empirijske osnove poznavanja zakona. Danas se u Rusiji postavlja i pitanje mjesta sociologije prava u odnosu sa drugim naukama što govori da još uvijek postoje određene kontroverze po pitanju ove teme.

U savremenim uslovima proširenje pravaca naučnih istraživanja doveli su do pojave novih naučnih pitanja u sociologiji prava. Povezanost sociologije i prava daje mogućnost da se analizira povezanost sociologije sa zakonom, zatim društvenim funkcijama zakona, kao i da se analizira proces transformacije pravnih normi sa aspekta društvenog ponašanja na svim nivoima, počevši od pojedinaca, preko grupa i kolektiva. Usmjerenje sociologije prava ka proučavanju socijalne funkcije zakona uslovljava pitanja kao što su: Koji su socijalni izvori prava? Kakvi su socijalni uslovi pravnih odnosa? Da li je efikasnost zakona i institucija na adekvatnom nivou kada je u pitanju regulisanje društvenog ponašanja pojedinaca i društvenih struktura kao predmeta sociološko pravnog istraživanja. Takođe, u ovom proučavanju se pažnja usmjerava na nove oblasti u sociologiji prava i u drugim pravnim disciplinama, na razgra-

ničenje sociologije prava i kriminologije, kao i na analizu prava zaštite životne sredine, analizu odnosa socio-pravnog istraživanja i pravne prakse, kao i na postavljanje društvene prakse kao osnove za teorijske radove iz oblasti sudske prakse. Istorijski posmatrajući nastanak i razvoj sociologije prava, teoretičari u Rusiji u savremenim uslovima nastoje da izbjegnu stare probleme i da idu u korak sa novim temama, pitanjima i analizama u korist rješavanja postojećih problema. U skladu s tim uloženi su napori za uvođenje novih metodoloških i istraživačkih postupaka, kao i uvođenje širih teorijskih pristupa (strukturno-funkcionalni, socio-psihološki, logičko-semantički) u proces i postupak društveno pravnih istraživanja. Istaknute su i prednosti sociološkog pristupa pravu kao što su proširenje domena istraživanja subjektivnog prava, obogaćivanje metodoloških osnova za istraživanje pravnih fenomena i slično. Teme u fokusu interesovanja ruske sociologije prava su: uloga zakona u sistemu društvenih funkcija; mehanizmi djelovanja zakona; ciljevi pravnog sistema u organizovanju društva; stvaranje i održavanje reda i zakona u društvu; uticaj zakona na društvene odnose; sociološke karakteristike prava; jačanje društvenih odnosa kroz zakonsku regulativu; podsticanje osjećaja pravne odgovornosti i motivacije u društvu; faktori pravne aktivnosti građana; disfunkcija socijalnih institucija; interakcija društvenih procesa; deformacija neformalne društvene strukture; kršenje društvenih normi; sankcionisanje prestupnika i sl.⁴¹ Sve ove teme doprinose razvoju sociologije prava kao i sociološko pravnoj analizi društvenih tokova i procesa. Na osnovu prethodnog pregleda aktuelnih tema u ruskoj sociologiji prava, može se konstatovati da se najvažnija pitanja u ovoj disciplini odnose na opšte principe izgradnje i funkcionisanja zakona i pravnog razvoja ruskog društva. Takođe, akcent je stavljen na teorijske i metodološke osnove sociologije prava; osnovne koncepcije sociologije prava; pitanje predmeta sociologije prava; metode sociološkog istraživanja u oblasti sociologije prava i aktuelne probleme sociologije prava u Rusiji.

Zaključak

Sociologija prava u Rusiji (ranije SSSR-a) od svog nastanka pa do danas suočila se sa mnogim izazovima. Kroz svoj proces razvoja i institucionalizacije prošla je mnoge uspone i padove, prihvatanje i odbijanje kako kod strane

⁴¹ Više o tome vidjeti u: Борис Львович Васильев, *Юридическая психология*, СПб.: Питер, 2009; Юрий Иванович Гревцов, *Очерки теории и социологии права*, СПб: ПИВС, 1996; Геннадий Васильевич Мальцев *Социальные основания права*, Москва: Норма, 2007; Александр Васильевич Малько, Субочев Виталий Викторович, *Гарантии осуществления законных интересов*, Москва: Правоведение, No 6, 2007. с.138-148.

ruskih naučnika, tako i kod ostalih akademskih zvaničnih institucija i države. Tranzicioni procesi u Rusiji (u dva perioda tokom XX veka) odrazili su se na cjelokupno društvo, pojedince, pa i na razvoj sociologije prava što je u jednom trenutku uticalo na stagnaciju sociologije prava. Sva zbivanja u ruskim državnim i društvenim sistemima tražila su se adekvatna objašnjenja a sociologija prava kao mlada naučna disciplina pokušala je da ponudi adekvatne odgovore za aktualna pitanja i probleme.

Istorijski posmatrajući, kao naučna disciplina, sociologija prava podstakla je interesovanje mnogih ruskih naučnika, akademika i advokata. U periodu dvadesetih godina prošlog vijeka njen razvoj i prihvatanje kao samostalne naučne discipline tekao je dosta usporeno i uglavnom je nailazila na odbijanje od strane ruskih naučnika iz oblasti prava uz navođenje brojnih argumenata protiv. To nije dovelo do njenog potpunog ukidanja, iako je taj period njene stagnacije trajao nekoliko decenija. Od sredine pedesetih godina dolazi do pozitivnih promjena za sociologiju prava jer postaje prihvaćena i podržana od strane naučnika i akademika u Rusiji. To je rezultiralo njenim usponom u budućnosti. U procesu njene institucionalizacije pokrenuta su mnoga pitanja kao što su: koncept sociologije prava kao nauke? Njen odnos prema drugima naukama? Odnos sociologije i prava? Sociološka istraživanja i razvoj pravne nauke? Pravci i trendovi sociologije prava u Rusiji i slično.

U savremenom periodu sociologija prava je uvedena na mnoge fakultete čime je ojačala svoj položaj u Rusiji. Danas su i dalje aktuelne neke stare teme i pitanja koja su interesantna za istraživanje, komparaciju i preispitivanje, ali je došlo i do značajnog proširenja naučnih pogleda i tema u istraživanjima, koja su nametnuli novi svjetski tokovi (posebno globalizacija) i trendovi u sociologiji prava, ali i zbivanja u savremenom ruskom društvu – u pravnoj, političkoj, ekonomskoj i socijalnoj sferi.

Kao što smo mogli da vidimo i na primjeru Rusije i Srbije (i uopšte prostora bivše SFRJ), zaista, susret sociologije i prava ostvaruje se u pravnoj kulturi jednog društva. U srpskom (i u jugoslovenskom) pravu period poslije Drugog svjetskog rata obilježen je prekidom s evropskom demokratskom pravnom kulturom, uzrokovano ideološko-političkim razlozima. Dok je u nekim evropskim pravnim kulturama sociologija prava razvijana, na našem prostoru ona je više od pola vijeka potiskivana i marginalizovana – ni u postsocijalističkom period ona nema naučnu i analitičku poželjnost, i udaljena je od konkretuma prava: zakonodavstva, izvršenja zakona, presuđivanja po zakonima, izdržavanja kazne, korupcije, procesa privatizacije i sl.⁴² U aka-

⁴² Vidjeti više u: Радивој Степанов и Ана Нешић, Социологија права у правној култури Србије, *Сто година социологије у Србији – Посебни издање часописа Социолошки преглед: часопис Српског социолошког друштва* (ур. Слободан Антонић), Vol. XLVI (2012), no. 3-4, Београд: Српско социолошко друштво, 2012, стр. 1012 – 1013.

demskom pravnom prostoru SFRJ dominirala su integralistička stajališta o pravu, gdje je postojala disciplinarna i diskurzivna otvorenost i povezanost između sociologije i prava. Poslije raspada SFRJ, naročito u BiH, ovaj integralizam nije više aktuelan.⁴³ Iako je uvođenjem sociologija prava na nekim fakultetima na prostoru bivše SFRJ njen položaj nešto poboljšán, ipak ona nema istaknuto mjesto u korpusu socioloških disciplina i nauke uopšte.

Literatura

- Bovan, Saša. *Sociologija prava*. u: Milovan Mitrović i Saša Bovan, *Osnovi sociologije i sociologija prava*, Beograd: Službeni glasnik, 2009.
- Forić, S. „Sociologija prava i problem normativnog zatvaranja pravnog diskursa“, *Sociološki diskurs*, Banja Luka: Udruženje sociologa Banja Luka, godina 4, broj 7, 2014.
- Гревцов, И. Юрий. *Очерки теории и социологии права*. СПб: ПИВС. 1996
- Иванович, К. Николай. *Основы русской социологии: Социологические исследования*. 1995.
- Иванович, П. Новгородцев. *Введение в философию права: Кризис современного правосознания*. РАН, Ин-т государства и права, М.: Наука. 1997.
- Кистьяковский, А. Богдан. *Право как социальное явление: Социологические исследования* - М. 1990.
- Ковалёвский, М. Максím. *Социология*. 2 тома (глава „Социология и право“) СПб., тип. М.М.Стасюлевича. 1910.
- Коркунов, М. Николай. *Лекции по энциклопедии права*. читанные проф. СПб, университета Н. М. Коркуновым в 1879/80 акад. году. — СПб.: лит. Пазовского. 1880.
- Касьянов, В.В., Нечипуренко, В.Н. *Социология права*. Ростов н/Д: Феникс. 2001.
- Капустин, Н. Михаил . *История права*. Ч. 1.-Ярославль: Тип. Губ. земск. управы. 1872.
- Molnar, Aleksandar. *Društvo i pravo* (knjiga 2). Beograd: visio mundi. 1994.
- Molnar, Aleksandar. *Sociologija prava. Sociološki rečnik*. Beograd: Zavod za udžbenike. 2007.

⁴³ Samir Forić, „Sociologija prava i problem normativnog zatvaranja pravnog diskursa“, *Sociološki diskurs*, Banja Luka: Udruženje sociologa Banja Luka, godina 4, broj 7, 2014, str. 54.

- Малько, В. Александр, Викторович, В. Субочев. *Гарантии осуществления законных интересов*. Москва: Правоведение, No 6, 2007.
- Мальцев, В. Геннадий. *Социальные основания права*. Москва: Норма. 2007.
- Муромцев, А. Сергѐй. *Определение и основное разделение права*. М., 1879 (переиздание — СПб., 2004).
- Нерсесянц, С. Владик. *Философия права*. Москва. 1997.
- Нерсесянц, С. Владик. *Общая теория права и государства*. Москва: И-норма. 1999.
- Новгородцев, И. Павел. *Введение в философию права: Кризис современного правосознания*. РАН, Ин-т государства и права, М.: Наука. 1997.
- Николаевич, Б. Чичерин. *Опыты по истории русского права*. М. 1858.
- Петражицкий, И. Лев. *Права добросовестного владельца на доходы с точек зрения догмы и политики гражданского права*. С.Петербург: Типография М. М. Стасюлевича. 1897.
- Петражицкий, И. Лев. *Очерки философии права. Вып. 1. Основы психологической теории права. Обзор и критика современных воззрений на существо права*. С.-Петербург: Типография Ю. Н. Эрлих. 1900.
- Пашуканис, Б. Евгений. *Учение о государстве и праве*. 1932.
- Спекторский, В. Евгений. *Государство*. Пг., 1918.
- Sitnić, A., Ždralović, A. *Građani/ke u kolektivističkoj ideologiji: sociološko-pravna analiza položaja „Ostalih“ u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Centar za političke studije, 2013.
- Степанов, Р., Нешић, А. Социологија права у правној култури Србије, *Сто година социологије у Србији – Посебни издање часописа Социолошки преглед: часопис Српског социолошког друштва* (ур. Слободан Антонић), Vol. XLVI (2012), no. 3-4, Београд: Српско социолошко друштво, 2012.
- Šijaković, Ivan i Dragana Vilić. *Sociologija za pravnike*. Banja Luka: Udruženje sociologa Banja Luka. 2013.
- Тимашев, С. Николай. *Что такое социология права?*. (reprint izdanje) Москва. 2004.
- Вышеславцев, П. Борис. *Гарантии и прав гражданина*. М. 1917.
- Викторовна, Л. Валентина. *Социология права: в поисках новой парадигмы*. Москва: „Государство и право“. 1992.

Викторовна, Л. Валентина. *Конкретно-социологические исследования в праве.* Moskva. 1992.

Викторовна, Л. Валентина. *Социология права.* Moskva.2000.

Викторовна, Л. Валентина. *Российская социология права.* Moskva.2005.

Васильев, Л. Борис. *Юридическая психология.* СПб.: Питер. 2009.